

вах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди» (надалі — Постанова Пленуму № 4). Не дивлячись на наявне правове поле, як зазначають деякі практики, далеко не всі судові рішення набувають логічної довершеності, а часом вони взагалі не дозволяють потерпілому реалізувати своє природне право на поновлення своїх втрачених немайнових благ [2, 54]. Назва «моральна шкода» як стійке лексичне сполучення вже стало своєрідним правовим фразеологізмом, який має досить визначений зміст; адже ще на початку минулого сторіччя під моральною шкодою, яка підлягала відшкодуванню, розумілися страждання фізичні та моральні, завдані потерпілому неправомірною діяльністю делінквента. ЦКУ не містить саме визначення моральної шкоди. Останнє можна знайти у Методичних рекомендаціях Міністерства юстиції, згідно п. 1 яких під моральною шкодою слід розуміти втрати немайнового характеру внаслідок моральних чи фізичних страждань, або інших негативних явищ, заподіяних фізичній чи юридичній особі незаконними діями або бездіяльністю інших осіб. Аналогічне визначення поняття «моральна шкода» міститься й у Постанові Пленуму № 4. Відповідно до останнього, моральна шкода може полягати, зокрема: у приниженні честі, гідності, престижу або ділової репутації, моральних переживаннях у зв'язку з ушкодженням здоров'я, у порушенні права власності (в тому числі інтелектуальної), прав, наданих споживачам, інших цивільних прав, у зв'язку з незаконним перебуванням під слідством і судом, у порушенні нормальних життєвих зв'язків через неможливість продовження активного громадського життя, порушенні стосунків з оточуючими людьми, при настанні інших негативних наслідків. У Постанові Пленуму ВСУ № 4 передбачено більш широке коло прав, порушення яких дозволяє потерпілому на законній підставі вимагати компенсації моральної шкоди. Становлення інституту компенсації моральної шкоди показує, що порушення нематеріальних благ пов'язане із різноманітними засобами завдання моральної шкоди потерпілому: цивільно-правовий делікт, адміністративне правопорушення, кримінальний злочин. Тому і завдана ними моральна шкода неоднакова, оскільки зазначені способи порушення нематеріальних благ мають різний характер та ступінь суспільної небезпеки. Моральна шкода, завдана особі внаслідок ДТП, може бути завдана як в результаті кримінального злочину, так і в результаті адміністративного правопорушення, однак, в будь-якому випадку такий засіб завдання, як цивільно-правовий делікт, завжди має місце, адже в ході ДТП завдається майнова та (або) немайнова шкода особі.

Моральна шкода, завдана особі внаслідок ДТП, має також інші особливості, що відрізняють її від немайнової шкоди, завданої при інших обставинах. Стаття 23 ЦКУ визначає наступні форми моральної шкоди: 1) фізичний біль та страждання, яких фізична особа зазнала у зв'язку з каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я; 2) душевні страждання, яких фізична особа зазнала у зв'язку з протиправною поведінкою щодо неї самої, членів її сім'ї чи близьких родичів; 3) душевні страждання, яких фізична особа зазнала у зв'язку із знищенням чи пошкодженням її майна; 4) приниження честі та гідності фізичної особи, а також ділової репутації фізичної або юридичної особи. У випадку ДТП особі може бути завдано моральної шкоди в усіх перелічених формах. Наприклад, в результаті ДТП потерпілому було завдано тяжкі тілесні ушкодження. Окрім витрат на медичне лікування, поновлення здоров'я, відшкодування шкоди, завданої автомобілю або іншому майну, особа вправі вимагати виплати грошової оцінки своїх каліцтв [3, 13]. Що стосується другої форми, то за цим пунктом статті 23 ЦКУ вимагати компенсації можуть особи, які втратили близьких людей в ДТП, або якщо здоров'ю цих близьких було завдано шкоди — наприклад, через ДТП близький родич став інвалідом. Моральна шкода у третій формі завдається особі майже завжди, адже, як правило, внаслідок ДТП автотранспортні засоби потребують відновлювального ремонту. Навіть в четвертій формі фізичній особі може бути завдано моральної шкоди у випадку ДТП — наприклад, якщо в результаті ДТП за участю професійного перевізника за відсутності

здоров'ю в залежності від ступеня тяжкості травми. При цьому пані Єрофєєва А. С. вважає за необхідне закріпити в законодавстві поняття «органічної шкоди», тобто шкоди здоров'ю та життю, та встановити обов'язок заподіювача шкоди відшкодувати його знову ж таки у встановленому обсязі. В цьому випадку компенсація органічної шкоди провадилася б безпосередньо за шкоду життю та здоров'ю, а відшкодування моральної шкоди — за перенесені у зв'язку із цим душевні та фізичні страждання [5, 139]. Представляється, що застосування зазначеної ідеї за певних умов могло б сприяти більш ефективному захисту прав потерпілих та збільшенню розмірів компенсації моральної шкоди, однак у випадку ДТП це може ускладнити механізм розрахунку розміру моральної шкоди, адже у більшості випадків потерпілим від ДТП завдається не лише шкода здоров'ю (тобто «органічна шкода»), але й саме моральна шкода, однак компенсувати останню треба за душевні та фізичні страждання, перенесені не лише у зв'язку із «органічною» шкодою, а й у зв'язку із пошкодженням чи знищенням автотранспортного засобу.

Аналіз судових справ в Україні про відшкодування моральної шкоди, завданої особі внаслідок ДТП, свідчить, що в цілому на практиці склалися певні традиції щодо визначення розміру компенсації — в середньому, потерпілі, звертаючись до суду, вимагають 5000 грн в якості компенсації за завдану ДТП моральну шкоду. Суди ж в основному частково задовольняють такі позовні вимоги і приймають рішення про компенсацію моральної шкоди, спричиненої ДТП, в середньому, у розмірі 2000 грн. Як зазначається в Методичних рекомендаціях Міністерства юстиції, при визначенні розміру відшкодування моральної шкоди враховуються вимоги розумності і справедливості. При цьому Міністерство юстиції погоджується із тим, що моральну шкоду не можна відшкодувати в повному обсязі, так як немає (і не може бути) точних критеріїв майнового виразу душевного болю, спокою, честі, гідності особи. Будь-яка компенсація моральної шкоди не може бути адекватною дійсним стражданням, тому будь-який її розмір може мати суто умовний вираз. Слід зазначити, що за часів регулювання цивільних правовідносин Цивільним кодексом УРСР 1963 р. стаття 440¹ встановлювала, що розмір відшкодування моральної шкоди визначається судом з урахуванням суті позовних вимог, характеру діяння особи, яка заподіяла шкоду, фізичних чи моральних страждань потерпілого, а також інших негативних наслідків, але не менше п'яти мінімальних розмірів заробітної плати. Тобто, для позивачів та суддів при вирішенні спорів про компенсацію моральної шкоди існували принаймні нижня межа, від якої можна було відштовхуватися. Сьогодні ж немає нижньої межі, крім того, як справедливо зазначає Шаповалов І., суддя при вирішенні спору про компенсацію моральної шкоди ніде не знайде визначення понять «глибина фізичних та душевних страждань», «ступінь вини особи», опис приладу, за допомогою якого можна їх виміряти [7, 28].

Зробивши системний аналіз статей 23 та 1167 ЦКУ, можна дійти висновку, що для компенсації моральної шкоди, завданої особі внаслідок ДТП, необхідно дотримання чотирьох умов: 1) наявність моральної шкоди в одній з форм, перелічених у ч. 2 статті 23 ЦКУ; 2) протиправність дій особи, внаслідок яких завдано моральної шкоди, — у випадку ДТП протиправність полягає у порушенні ПДР; 3) наявність вини особи, яка завдала моральної шкоди. При цьому згідно ч. 2 статті 1167 моральна шкода відшкодовується незалежно від вини фізичної чи юридичної особи, яка її завдала, якщо шкоди завдано каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю фізичної особи внаслідок дії джерела підвищеної небезпеки — діяльності по управлінню автотранспортним засобом. В цьому випадку моральна шкода відшкодовується незалежно від вини. 4) Наявність причинного зв'язку між шкодою і протиправним діянням заподіювача моральної шкоди. Тобто, душевні страждання повинні виникнути саме внаслідок порушення ПДР та ДТП, що є наслідком такого порушення.

Підсумовуючи викладене, можна сказати, що на сьогодні в Україні існує проблема визначення розміру компенсації моральної шкоди, зокрема, завданої внаслідок

